

1808-1809

LA LLISTA DE TOMÀS PUIG

UN REPÀS A LA RELACIÓ D'AFRANCESATS DE LES COMARQUES GIRONINES DURANT LA INVASIÓ NAPOLEÒNICA

El 12 de desembre de 1809, després de la capitulació de Girona, el mariscal de l'imperi napoleònic Augereau, cap de l'exèrcit d'ocupació a Catalunya, nomenà corregidor l'advocat afrancesat de Figueres Tomàs Puig «por sus talentos, su infatigable zelo y conocimiento que tiene de la Cataluña». Més endavant, Puig va preparar una llista de les persones que s'havien mostrat com a afrancesades i llur situació en aquells moments.

JORDI FRIGOLA I ARPA > TEXT
EDUARD PUNSET > FOTOS

>> Retrat a l'oli de Tomàs Puig publicat per Mercè Argemí d'Abadal en els Annals de l'IEE, i desaparegut durant la Guerra Civil.

La relació sembla incompleta i oberta a afegir-hi més gent. Suposem que es tractava de donar als francesos els noms dels ciutadans amb els quals es podia comptar per a la governabilitat de les comarques i les respectives poblacions.

L'escrit no porta data, però com que hi figura el baró de Foixà com a «maire» o batlle de la ciutat de Girona, el podem situar al principi del 1812, que és quan aquest va començar a exercir el càrrec.

La *Liste des habitants du Corregiment de Geronne qui se sont montrés devoués au Gouvernement actuel de Ca-*

Hi havia il·lustrats i liberals que desitjaven un canvi per tal de treure Catalunya de l'endarreriment, l'ensopiment cultural i el desori de l'Espanya retrògrada de l'Antic Règim

talogne és a l'Arxiu de la Casa Abadal, de Rupià. S'hi relacionen vint-i-quatre afrancesats, els noms d'alguns dels quals fins ara no eren esmentats en els treballs historiogràfics del període, però que són interessants per conèixer l'entramat de gent que hi havia col·laborant amb l'Administració francesa ja en els primers moments de la invasió.

Tanmateix, cal dir que els ciutadans de les nostres comarques que es van decantar pels imperials durant l'anomenada guerra del Francès (1808-1814) van ser força més dels que figuren a la llista de Puig, i també que aquesta inclou alguns errors fàcilment explicables per l'enrenou que produeix un conflicte bèl·lic no resolt.

En la ràtzia que practicà pel Baix Empordà el general espanyol Enrique O'Donnell el setembre del 1810 foren detinguts i portats empresonats a Tarragona el batlle de la Bisbal, Josep de Salamó, el de Sant Feliu de Guíxols, Simó Rovira, el seu adjunt, Josep Sentí, i Josep Sala, secretari del municipi. De

>> *Pintura de Bartomeu Ribó de l'any 1894 que recrea l'entrada del general espanyol Enrique O'Donnell a la Bisbal, després de derrotar la guarnició napoleònica.*

Rovira el document diu que ja s'havia declarat des del principi fidel als francesos: «Brave homme d'une parfaite intégrité. A eu sa maison pillé et dévasté par les insurgés. Plusieurs fois a été obligé de se réfugier en France et a Gironne». De Sentí, que va ser robat i apallissat i la seva casa saquejada, en deia Puig: «tomba au pouvoir des insurgés qui le maltraiteront et lui casseront un bras, d'ou il en est resté estropié».

Segons la llista, uns altres vuit persones també manifestaren «des les principes de la Revolution d'Espagne» una opinió favorable a França, com el gironí Domènec Rovireta, clergue nomenat arxidiaca de Besalú i canonge de la catedral pel mariscal Augereau, però que abans havia sigut molt perseguit i «sa tete a été mise a prix» perquè «il fit une proclame vehémente et pleine de feu contre Clarós, Rovira et Nouvilas chefs des insurgés dans ce pays».

O el conegut doctor Viader, «qui a rendu des grands services», i Lluís Teulé, d'origen francès, que va patir

persecució i que en el moment de fer la llista era comissari de policia a Girona; Tomàs Puig opinava d'ell: «manque de prudence». Un altre gironí que hi surt ben elogiat és Narcís de Foixà i d'Andreu, senyor del castell i poble de Foixà, nomenat batlle de la ciutat, i que col·laborà amb el general francès Verdier, per la qual cosa els espanyols l'anomenaven l'ajuda de camp del general; Puig

L'absència d'altres coneguts afrancesats en la relació fa pensar que l'advocat figuerenc i corregidor no va acabar la llista o que el document que s'ha conservat era només un esborrany

el recomanava per a un càrrec: «son exemple peut beaucoup influencer sur l'opinion publique si on le plaçait a la tete des gardes nationales, de la Gendarmerie ou d'un Regiment».

Dos empordanesos amb residència a Girona, però ambdós amb casa pairal a Calonge, Martí Vilar, important comerciant, i un aristòcrata, Domènec de Valmanya –«Chevalier de Malta, tres riche propriétaire plein de feu et de courage entierement dévoué au Gouvernement»–, van ser espoliats dels seus béns i llurs cases a Calonge cremades; Valmanya tingué pèrdues per valor de tres-cents mil francs.

El batlle Font Saurí, d'Hostalric, era per a Puig un «homme de moyens et capable de bien diriger l'opinion de sa commune». El de Santa Coloma de Farners, Gelí, es trobava en el moment d'escriure el document «a Gironne pour se soustraire a la fureur des insurgés».

A Torroella de Montgrí, el notari Prats es va declarar partidari dels napoleònics de bon començament, «avant

que les français eussen pénétré dans sa commune», i va patir persecució, com també l'exbatlle Terrades, que havia servit de guia al general Verdier i que era «tres affectioné au Gouvernement»; malgrat tot això, Puig advertia d'aquest últim: «la verité m'oblige a dire que c'est un homme immoral».

A Palamós, Pau Botet havia sigut vicecònsol de França i per aquest motiu fou perseguit. Sembla que a causa de l'odi i el rebuig dels palamosins envers els francesos després del setge, els saqueigs i els afusellaments de combatents defensors d'aquella vila el 1809, aquest home no va manifestar prou obertament la seva fidelitat a Napoleó per por de més represàlies.

A l'Alt Empordà, a Peya, batlle de Castelló d'Empúries, els *brigands* li van assaltar la casa escalant les finestres: «il se defendit seul en desesperer et les mit en fuite a coups de fusil, en blessa deux». El seu adjunt Dufils, d'origen francès, fou perseguit com tants d'altres.

Boy, batlle de Sant Pere Pescador, nascut a França, detingut i tancat a les presons de Girona, es va poder escapar durant el darrer setge. Un altre batlle, Puig Ferrer, de Vilabertran, ric propietari «bien devoué au Gouvernement» va treballar molt al servei de l'exèrcit gal.

A Llançà, Marés, jutge de pau, va ser empresonat pels espanyols «lorsqu'il etait maire et fut obligé a racheter sa liberté avec trois mille livres catalanes», i el batlle Falcó, «un des plus riches propriétaires de la commune», que havia amagat a casa seva Tomàs Puig durant els primers moments de la invasió i persecució d'afrancesats, fou empresonat a Girona amb Puig i «a eu pendant deux fois sa maison pillé et devasté». Finalment, va marxar de la ciutat: «C'est actuellement refugie a Figueres».

Moner, propietari i batlle de Riudoms, durant les persecucions, en una ocasió va haver de saltar des d'un segon pis de casa seva per salvar-se, tota una proesa, ja que tenia vuitanta-dos anys. Com els va passar a molts, la seva casa fou robada. Tomàs Puig n'anotà: «il est tres estimé de les troupes qui etaient dans l'Ampurdan. Les officiers superieurs charmés de sa franchise et de son air respectable se faisaient un plaisir de l'admettre a leur table».

>> Escut heràldic de la família Salamó, notables afrancesats.

Il·lustrats i afrancesats compromesos

Els motius dels que, durant els cinc anys de guerra, abraçaren a Catalunya la causa de Napoleó I van ser diversos. No a tots els movia un sentit patriòtic: uns ho feren per arribisme, per interessos lucratius, per quedar bé davant l'invasor, per pujar de categoria i tenir poder... Per contra, n'hi havia d'altres, il·lustrats i liberals, que desitjaven un canvi per tal de treure Catalunya del seu endarreriment polític i social, de l'ensopiment cultural i del desori de l'Espanya retrògrada de l'Antic Règim. En aquest sentit, el Codi de Napoleó i la Constitució de Baiona eren una promesa esperançadora per als sectors de la societat més progressistes; tot i que cap dels dos no va ser mai vigent, la Constitució de Baiona fou jurada al gener i febrer del 1810, seguint les instruccions de Tomàs Puig, en algunes de les principals poblacions del corregiment.

Una part de la classe política i bastants intel·lectuals que havien estat influïts per les idees de la Il·lustració, per l'impacte l'any 1789 de la promulgació per part de l'Assemblea Constitucional francesa de la Declaració dels drets de l'home i del ciutadà, per la propaganda

Una part de la classe política i bastants intel·lectuals vacil·laven amb perplexitat i por davant la política expansionista i bel·licista de Napoleó

liberal abans i durant la Guerra Gran, etc. vacil·laven amb perplexitat i por davant la política expansionista i bel·licista de Napoleó, però, d'altra banda, valoraven positivament fets com l'abolició de l'odiada Inquisició l'any 1808 per part de l'emperador en entrar a Madrid, i la seva tasca legislativa i de govern, que en definitiva havia posat fi als desordres, als exilis, a les repressions cruentes –amb execucions espectaculars a la guillotina– i a la flamarada de la Revolució, la qual va espantar tant per la seva radicalitat i violència, sobretot durant el període del Terror.

Aquests ciutadans també devien conèixer el programa polític que proposava per al país Tomàs Puig a les autoritats franceses, amb uns plantejaments completament reformistes, com, entre d'altres, la separació de Catalunya d'Espanya i la seva annexió a l'Imperi francès per tal de formar part d'una federació europea, la cooficialitat de la llengua catalana amb la francesa, la igualtat de tots els homes davant la llei, la supressió del feudalisme i de les seves càrregues fiscals com els delmes, la creació d'escoles per a noies i l'ensenyament laic per a ambdós sexes, l'eliminació o bé la limitació del predomini de la religió en la societat, la ciència i la cultura, etc.; i amb millores semblants a les que ja s'estaven realitzant a la França napoleònica, com l'ampliació de la infraestructura viària i dels serveis, el desenvolupament de la indústria i de l'agricultura i el foment de la navegació i el comerç.

Els bons propòsits i la sinceritat dels vint-i-quatre personatges de la llista de Puig semblen certs, ja que en aquells moments els francesos no tenien ben assegurat el territori i les escomeses dels exèrcits espanyols eren freqüents i perilloses; hi havia llocs que en un sol dia passaven consecutivament pel poder de tots dos bàndols, encara els anys 1810 i 1811. Els ciutadans que, ben convençuts, acceptaven càrrecs en el govern afrancesat de les viles, gairebé tots casats, amb fills i la majoria importants propietaris, s'exposaven a perdre els béns i la vida per la seva adhesió als napoleònics si entrava a la població algun regiment contrari o si es produïa una ràtzia de les fanàtiques i violentes partides de *brigands*, escamots parami-

litars, repressors i boicotejadors al servei de l'exèrcit espanyol. Si la seva fidelitat i lliurament, el seu «devouement», envers França no eren autèntics, no es comprèn com podien córrer aquest gran risc i per què volien exposar-se a un perill tan constant.

S'ha dit que la majoria d'afrancesats ho eren només d'una faisó ideològica, en l'àmbit del pensament. En canvi, per la descripció que en fa Tomàs Puig a la llista, i per altres informacions que tenim, veiem que en les poblacions hi havia gent que prenia part activa a favor dels imperials, que acceptava càrrecs en l'Administració municipal o departamental i que els exercia d'una manera ben eficaç i compromesa. Alguns, fins i tot, havien lluitat amb l'exèrcit napoleònic, i havien servit de guies o de caps de la Garde Nationale perseguint *brigands*.

La família Salamó de la Bisbal

Un exemple molt clar el tenim a la Bisbal, amb personatges com Josep de Salamó, que va ser batlle i cap de la Garde Nationale, organitzada per ell mateix, que participà en la defensa de la vila i en la captura de contraris per les Gavarres. L'any 1810 va escriure: «Coneixent lo poble mon esperit a favor del Govern fransés me comicionaren per anar a prestar lo jurament de fidelitat al govern en virtut de ordre del Sr. Corredor de Girona Dn. Tomàs Puig»; sobre el seu càrrec de batlle deixà escrit que el va exercir amb tota la voluntat: «bas desempeñar ab tota activitat y zel posible».

Puig deia d'ell que era un «Jeune homme d'un caractère intrepide, auster, tres devoué au Gouvernement a rendu des grans services en pousuivant les brigands», i que va ser molt estimat i valorat pels caps de l'exèrcit imperial. En altres documents, el mateix Puig exposava a què responia la política de nomenament de batlles afrancesats: «en consideració a les Persones de major llum y mèrit que dehuen procurar la major felicitat y utilitat a la Pàtria»; i concretament de Salamó escrigué que era un «subjecte de tota satisfacció y mèrit».

Els Salamó, una família d'hisendats que havien sigut influenciats per la Il·lustració, eren segons Puig una important nissaga noble de Catalunya,

>> *Sala principal del casal dels Salamó, avui transformada pel Consell Comarcal del Baix Empordà. Era on la família rebia complaguda els oficials napoleònics de la guarnició a la Bisbal.*

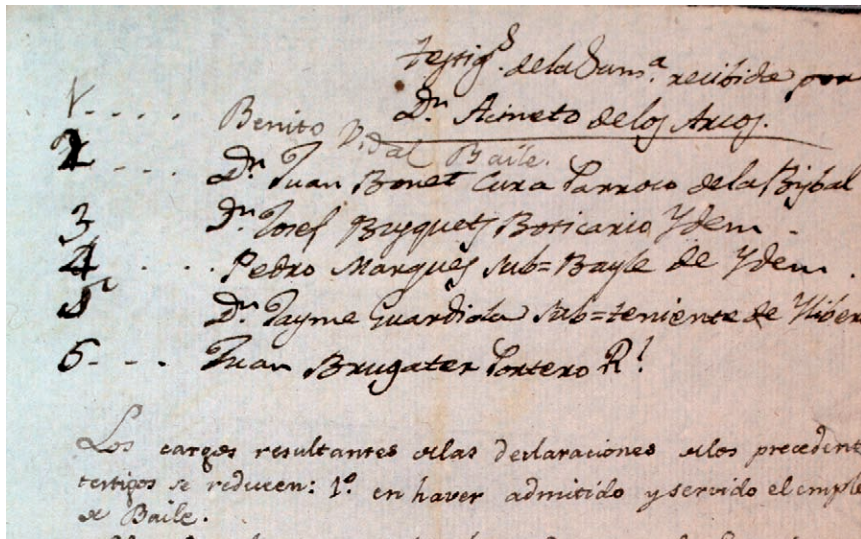
i el seu cap, Benet-Pau de Salamó, capità retirat de l'Estat Major de Girona, un home molt fidel al Govern francès i «d'un esprit juste et au dessus des perjugés du pays». En una carta d'aquest a un seu contertulià, datada el setembre de 1808, llegim: «Sr. Dn. Joseph de Niubó. Carit amich. Per lo mosso li mando lo llibre de las Cartas Marruecas de Dn Joseph Cadalso que bas portà de Madrid,

Quan el general espanyol O'Donnell va entrar a la Bisbal, el 1810, després de derrotar la guarnició francesa, tots els afrancesats del Consell Municipal es varen amagar

beurà que no son parecudes a las de lo Sr. Montesquiu que nos ba parlà lo Sr. Grasot en la visita lo diumenge pasat en Casa Ciurana. Lo Sant Tribunal crech las treurà por ser contrarias a la España [...]. Lo Sr Doctor Ferrer-Fabrega ba donarme los papers de lo Sr. Thomàs Puig que li don gracias y los llibres francesos que no sen te de parlar a cap persona. Benito de Salamó».

A les reunions i tertúlies dels diumenges a les cases de l'aristocràcia bisbalenca es feia música, es cantava i es ballava, però a l'entorn de la taula, amb les xicres de xocolata desfeta o els jocs de cartes, també es comentaven i s'intercanviaven llibres que havien sigut prohibits. Precisament al casal dels Salamó tenien una biblioteca amb varietat de títols i diversitat de temes: hagiogràfics i de pràctiques de pietat, clàssics llatins, filosòfics, pedagògics, etc. Hi sobresortia un flamant Codi de Napoleó.

Quan el general espanyol O'Donnell va entrar a la Bisbal, el 13 de setembre de 1810, després de derrotar la guarnició que hi tenia l'exèrcit francès,

tots els membres afrancesats del Consell Municipal es varen amagar. Però el batlle Salamó, denunciat com a col·laboracionista per un amic de la família, va haver de sortir de l'amagatall i presentar-se als militars espanyols per salvar el seu pare, Benet-Pau, que havia estat detingut, un home força impossibilitat per l'obesitat i mala circulació sanguínia a les cames: «Aixis que lo General español arribà a la Bisbal embià 30 Granaders a ma casa no trobantme a mi prengueren a mon Pare vell de 80 años y lo conduiren al cam [campament], despues me prengueren a mi conduintme ab mon Pare [...] luego me lligaren debant mon Pare, pretextant compació dexaren a ell libre».

Les acusacions de l'«amic» traïdor denunciant, que va recollir el fiscal espanyol, en el procés que s'estava incoant al batlle Josep de Salamó, eren: «1º Haver admitido y servido al empleo de Bayle; 2º Que hacia cumplir las órdenes del Enemigo; 3º Que procuraba el pago de contribuciones; 4º Que tenia particularidad con el Enemigo; 5º Que acompaño una división de ellos a Hostalrich; 6º Que impedia las medidas tomadas por los Españoles para su destrucción; 7º Que acompañaba a los oficiales franceses, les mostraba rostro alagueño y admitia en su casa».

Fins que no es va poder escapar, el jove batlle Salamó va patir les penaltats d'un llarg captiveri a Tarragona, durant el qual es contagià de tuberculosi. Aquesta malaltia el portà a la

>> Relació de testimonis i càrrecs que el fiscal Aniceto de los Arcos va recollir contra Josep de Salamó a causa de la seva col·laboració amb l'Administració francesa com a batlle de la Bisbal.

tomba als vint-i-quatre anys; era casat i pare de dos fills petits.

Un fet que palesa també les bones relacions, els compromisos i les col·laboracions que hi va haver entre els napoleònics i la família Salamó és la concertació per part de Benet-Pau de les noces de la seva filla Emmanuela amb Charles-Isidore Menard de Chaulon, comissari de guerra de l'exèrcit imperial, un alt càrrec francès resident a la Bisbal. Quan les tropes de Napoleó es van retirar de la península, Emmanuela de Salamó va haver de travessar la frontera de França i exiliar-se a Perpinyà amb el seu marit.

Altres afrancesats bisbalencs

Tornant a la llista de Tomàs Puig, hi trobem a faltar altres personatges bisbalencs afrancesats, com per exemple els membres del consistori que presidia Salamó l'any 1810, entre els quals hi havia el metge Josep Ferrer-Fàbrega,

que ja uns anys abans de la Guerra Gran (1793-1795) era conegut a les tertúlies locals per defensar les idees dels filòsofs de la Il·lustració, o el cavaller hisendat Lluís de Ciurana, o Pius Marquès, jutge de pau; els dos darrers, després de ser consellers d'aquell consistori, van formar part l'any 1812 del Consell de la Intendència de Girona, un organisme on eren representats els principals propietaris afrancesats.

Tampoc no trobem esmentat per Puig el que aleshores era el batlle de la Bisbal, Josep Grassot i Coloma, important comerciant, matriculat a la Junta de Comerç de Barcelona, que havia portat llibres prohibits de França en els seus viatges comercials, que va conèixer el París de la Revolució i que va col·laborar, juntament amb Ferrer-Fàbrega, en la difusió de propaganda revolucionària, sobretot de l'opuscle *Lo català republicà*, l'any 1794, com a integrant d'un grup que s'autoanomenava Amichs de la Llivertat. Grassot va ser un dels batlles més alabat per la bona tasca administrativa realitzada al municipi; els caps de l'Armée remarcaven la seva eficàcia i la seva fidelitat a Napoleó.

El que sorprèn més en aquesta relació de Puig de col·laboradors del corregiment és l'absència dels noms de dos dels seus grans amics de la seva època d'estudiant a la Universitat de Cervera: Rafael Bonet, doctor en lleis, prevere beneficiat de l'església parroquial de Santa Maria i membre conseller de l'Ajuntament de 1812, i Josep-Antoni de Grassot i Gispert, noble hisendat i advocat que aquell any era jutge del cantó de la Bisbal i que abans havia estat fiscal del tribunal bisbalenc, convençut liberal que posteriorment nomenà Tomàs Puig marmessor del seu testament.

Totes aquestes mancances ens fan pensar que l'advocat figuerenc i corregidor no va acabar la llista o que el document que s'ha conservat era només un esborrany incomplet d'una relació més exhaustiva dels afrancesats, document que ens hauria permès veure amb més claredat l'abast del moviment francòfil i català liberal durant la dominació napoleònica a les nostres comarques.

Jordi Frigola i Arpa
és historiador.

L'any 1794 es va publicar l'opuscle de propaganda revolucionària *Lo català republicà*